

Vladan Petrov* i Maja Prelić**

Odnos Ustavnog suda i sudova u svetlosti ustavnog nadzora nad sudskim odlukama – analiza prakse Ustavnog suda Srbije

Sadržaj

- 1. Uvod – ustavni nadzor nad sudskim odlukama i „zahtev komplementarnosti“**
- 2. Položaj Ustavnog suda i njegov odnos sa sudovima prema Ustavu Srbije iz 2006.**
- 3. Ustavni nadzor nad sudskim odlukama u praksi Ustavnog suda**
 - 3.1. Nekoliko opštih zapažanja*
 - 3.2. Proizvoljno ili arbitrerno tumačenje i primena materijalnog ili procesnog prava od strane sudova*
 - 3.3. Neodovoljno obrazložena sudska odluka*
 - 3.4. Usvajanje ustavne žalbe bez poništenja sudske odluke*
- 4. Zaključak**

1. Uvod – ustavni nadzor nad sudskim odlukama i „zahtev komplementarnosti“

U ustavnim sistemima u kojima ustavni sudovi štite ljudska prava u postupku po ustavnoj žalbi (tužbi) jedno od najsloženijih i najosetljivijih pitanja koje se postavlja tiče se odnosa između ustavnog suda i tzv. redovnog sudstva. Ovaj rad bavi se ustavnim nadzorom nad sudskim odlukama u praksi Ustavnog suda Srbije. Pitanje ustavnog nadzora nad sudskim odlukama u praksi se pokazalo kao dominantan potencijalni i stvarni izvor „sukoba“¹ između Ustavnog suda

* Autor je redovni profesor ustavnog prava na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu i sudija Ustavnog suda Srbije.

** Autorka je konsultant na Projektu Evropske Unije „EU uz Pravdu – podrška Poglavlju 23“ i doktorant međunarodnog prava na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

¹ Reč sukob stavljena je pod navodnike, jer je dosta oštra. Možda bi, u izvesnom smislu, bilo primerenije koristiti izraze poput „netrpeljivosti“, „neslaganja“, „konflikta“, „napetosti“. Reč „sukob“ ne mora označavati vaninstitucionalni aspekt odnosa između dva organa ili subjekta. U ustavnom pravu, koriste se izrazi poput „sukoba domova“, „sukoba nadležnosti“ i sl, koji imaju svoju institucionalnu dimenziju.

i naročito Vrhovnog kasacionog suda, koji je prema Ustavu iz 2006.² najviši sud u Republici Srbiji.

Polazeći od ustavnih načela koja su osnov za ostvarivanje zajemčenih ljudskih prava i sloboda,³ vidi se da nadležnosti Ustavnog suda i sudova u oblasti zaštite ljudskih prava, po prirodi stvari, ne mogu biti precizno razdvojene. U stvari, kad bi takvo razdvajanje nadležnosti i bilo moguće, ono bez sumnje ne bi bilo u skladu sa ostvarivanjem i zaštitom neotuđivih ljudskih prava na kojima počiva vladavina prava kao „osnovna pretpostavka Ustava“ (čl. 3 Ustava Srbije). Načelno posmatrano, cilj ustavnih normi nije da obezbedi strogu podelu poslova, nego funkcionisanje celokupnog sistema.⁴

Analiza prakse Ustavnog suda Srbije pokazaće da se ustavni nadzor nad sudskim odlukama⁵ po svojoj sadržini i obimu, a donekle i po cilju zbog kojeg je ustanovljen razlikuje od nadzora unutar „redovnog“ sudskog sistema, odnosno nadzora koji vrši sud višeg stepena u odnosu na odluku suda nižeg stepena. Treba, ipak, istaći da ovi nadzori ne samo da nisu suprotstavljeni jedan drugom i da se međusobno ne isključuju, nego su suštinski komplementarni.⁶ Dakle, komplementarnost u odnosima između Ustavnog suda i sudova se uopšte ne sme dovoditi u pitanje. To što se ona u praksi ne percipira kao komplementarnost, nego kao konflikt najmanje je „krivica“ ustavnih rešenja, nešto više institucionalnih i individualnih sujeta, kao i manjka ustavne kulture, a možda najviše nerazumevanja prirode odnosa između Ustavnog suda i sudova. Najzad, ima i naopakog predstavljanja tog odnosa kao konfliktnog, s jedne strane, i kontinuiranih pokušaja da u praksi ustavnosudskog odlučivanja, kao i u komunikaciji između Ustavnog suda i Vrhovnog suda, „zahtev komplementarnosti“ bude u najvećoj mogućoj meri realizovan, s druge.

² Ustav Srbije, *Sl. gl. RS* 98/2006.

³ V. čl. 3 – Vladavina prava, čl. 4 – Podela vlasti, čl. 18-22 – osnovna načela ljudskih i manjinskih prava i sloboda, čl. 142 st. 2 – „Sudovi su samostalni i nezavisni u svom radu i sude na osnovu Ustava, zakona i drugih opštih akata, kada je to predviđeno zakonom, opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava i potvrđenih međunarodnih ugovora“, čl. 145 – načelo obaveznosti sudskih odluka, čl. 149 st. 1 – „Sudija je u vršenju sudijske funkcije nezavisan i potčinjen samo Ustavu i zakonu“.

⁴ V. F. Michelman, *The interplay of constitutional and ordinary jurisdiction*, u: T. Ginsburg/R. Dixon (ed), *Comparative Constitutional Law*, Cheltenham, Northampton 2011, s. 279.

⁵ Izraz „ustavni nadzor nad sudskim odlukama“ u radu se koristi upravo da bi se i naznačio osnovni kriterijum razlikovanja nadzora koji vrši Ustavni sud i onog koji vrše sudovi. Premda bi i sudovima merilo po osnovu kog se vrši nadzor trebalo da bude Ustav, ono je još uvek u Srbiji češće zakon, dok Ustavnom sudu mora biti jedino Ustav i ne sme biti nikako zakon. „Ne treba zaboravljati da obaveza sudova da sude na osnovu Ustava, kao i obaveza neposredne primene ustavnih odredaba o ljudskim pravima, radikalno menjaju njihovu ulogu i odgovornost. Sudski proces više nije ograničen na primenu zakonskih normi na utvrđeno činjenično stanje u konkretnim predmetima. Iz Ustava sledi da svaki sudija pre donošenja odluke mora utvrditi sadržaj relevantnih izvora prava što traži simultanu primenu ne samo zakonskih, već i ustavnih, pa i supranacionalnih odredaba. Mada je zakonska odredba i dalje najočigledniji i najkorisniji osnov itd.“ V. B. Nenadić, *O nekim aspektima odnosa Ustavnih i redovnih sudova*, u: B. Nenadić (ur), *Uloga i značaj Ustavnog suda u očuvanju vladavine prava*, Beograd 2013, s. 91.

⁶ V. V. Petrov, *Uz dilemu o ustavnosudskoj kontroli sudskih odluka u Republici Srbiji*, u: B. Simeunović-Patić (ur), *Policija i pravosudni organi kao garanti slobode i bezbednosti u pravnoj državi*, Beograd 2017, ss. 13-26.

2. Položaj Ustavnog suda i njegov odnos sa sudovima⁷ prema Ustavu Srbije iz 2006.

Prema Ustavu Srbije, Ustavni sud je definisan kao samostalan i nezavisan državni organ koji ima dve osnovne ustavne funkcije.⁸ Jedna je, tradicionalna, zaštita ustavnosti i zakonitosti, a druga je, relativno novija, zaštita ljudskih i manjinskih prava i sloboda. Prva funkcija se ostvaruje u oblasti apstraktne kontrole saglasnosti opštih pravnih akata sa Ustavom i zakonom.⁹ Druga funkcija, koja se odnosi na zaštitu ljudskih i manjinskih prava i sloboda, daje ovlašćenje Ustavnom sudu da vrši kontrolu tzv. mikro-ustavnosti, odnosno konkretnu kontrolu ustavnosti. Ova kontrola ostvaruje se putem ustavne žalbe, pravnog instrumenta koji je uveden u pravni sistem Srbije Ustavom iz 2006. godine.¹⁰ Prema članu 170. Ustava, ustavna žalba se može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, a kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu.

Tokom 13 godina važenja Ustava iskristalisalo se nekoliko spornih pitanja koja se mogu označiti kao potencijalni izvori latentne napetosti između Ustavnog suda i Vrhovnog kasacionog suda. Praktično, sva pitanja proizlaze iz ustavnosudskog odlučivanja o ustavnoj žalbi. Dva su centralna. Prvo, da li predmet ustavnosudske kontrole, odnosno ustavnog nadzora, može i treba da bude sudska odluka i, ako je odgovor potvrđan, da li se, u slučaju utvrđenja povrede ustavom zajemčenog prava, ona može kasirati, tačnije poništiti. Drugo, da li stavovi Ustavnog suda iz obrazloženja odluke o usvojenoj ustavnoj žalbi pravno obavezuju sud koji ponovo rešava predmet, kao i druge sudove. Odgovor na prvo pitanje, bar kad je reč o onom delu koji se odnosi na ovlašćenje Ustavnog suda da kontroliše sudske odluke kroz prizmu povrede ili uskraćivanja ljudskih prava i sloboda, nije mogao biti drukčiji nego potvrđan. To je definisao Ustav u čl. 170 – „ustavna žalba se može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja itd.“ Sudska odluka je nesporno pojedinačni akt.¹¹ Izvesnu dilemu stvorio je čl. 145 st. 3 i 4, u kojem stoji da su „sudske odluke obavezne za sve“ i da „ne mogu biti predmet vansudske kontrole“. Ta dilema je bila lažna, proizišla iz sasvim naopakog poimanja načela obaveznosti sudskih odluka, ali i položaja i prirode Ustavnog suda u ustavnom poretku Srbije. Načelo obaveznosti sudskih odluka treba da posluži sudskoj nezavisnosti, ali ona nije je apsolutna niti je sama sebi svrha. Sudska nezavisnost ne znači da sudovi nisu vezani ustavnim odredbama o ljudskim pravima ni da ih mogu kršiti, već da njihove greške u toj sferi može ispraviti jedino Ustavni sud, a ne politički organ. Takođe, Ustavni sud nije sud opšte ili sud posebne nadležnosti, ali jeste sud. Izdvojenost ovog organa u poseban deo

⁷ U radu se upotrebljava termin „sudovi“, a ne izraz „redovni sudovi“. Iako se ovaj drugi češće sreće u literaturi, a i u odlukama Ustavnog suda Srbije, Ustav i, uopšte, pozitivno pravo Srbije ga ne poznaje. Ustav Srbije govori o sudovima opšte i posebne nadležnosti. To je glavni razlog što je ta terminologija usvojena i u radu. Ovom prilikom nećemo ulaziti u teorijsku raspravu o tome zašto izraz „redovni sudovi“ nije adekvatan.

⁸ „Ustavni sud je samostalan i nezavisan državni organ koji štiti ustavnost i zakonitost i ljudska i manjinska prava i slobode“, čl. 166 st. 1 Ustava Srbije iz 2006.

⁹ V. čl. 167 st. 1 Ustava Srbije iz 2006.

¹⁰ U srpskoj ustavnopravnoj literaturi, prva monografska studija o ustavnoj žalbi je: V. Đurić, *Ustavna žalba*, Beograd 2000. U nešto novijoj literaturi, o sveobuhvatnoj analizi ovog instituta v. D. Simović, *Ustavna žalba – teorijsko-pravni okvir, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1/2012, ss. 203-223.

¹¹ Pod pojedinačnim aktom Venecijanska komisija smatra „upravne akte kojima upravni organ rešava u individualnim slučajevima, ali i (konačne) sudske odluke“. Venice Commission, *Study on Individual Access to Constitutional Justice*, [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e), očitano: 25. 08. 2019.

Ustava, njegova ustavna definicija kao “nezavisnog i samostalnog organa”, kao i teorijsko stanovište o Ustavnom sudu kao državnom organu *sui generis* koji je čak četvrta grana vlasti su poput “himera”; to su argumenti koji zamagljuju suštinu, a suština je da je ustavnosudsko delanje sudsko delanje po merilu Ustava. Ustavna žalba, definisana na način kako je to učinjeno u čl. 170, Ustavni sud dovodi u neporecivu i neraskidivu vezu sa sudovima. Prema tome, važeći Ustav daje pravni osnov za ustavni nadzor nad sudskim odlukama, a Zakon o Ustavnom sudu predviđa da usvajajuća ustavna žalba može imati za posledicu poništenje akta kojim je povređeno ili uskraćeno ustavom zajemčeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda.¹² Ustavni sud je od samog početka, od konstituisanja 2007. godine, zastupao takvo stanovište.¹³

Dakle, Ustav Srbije, i u važećoj verziji, predviđa ustavni nadzor nad sudskim odlukama. Izvesne, svakako minimalne korekcije u tom delu, ako do promene Ustava u delu o pravosuđu dođe, mogle bi biti od koristi. Tokom 2017. godine započet je neformalni proces ustavne revizije u Republici Srbiji – dela Ustava koji se odnosi na pravosuđe.¹⁴ Nakon što je Ministarstvo pravde 13. aprila 2018. godine uputilo Venecijanskoj komisiji zvanični zahtev za mišljenje o Nacrtu amandmana na ustavne odredbe o pravosuđu, delegacija Venecijanske komisije u maju 2018. posetila je Beograd. Tom prilikom izvestioci i predstavnici sekretarijata Venecijanske komisije sastali su se sa predsednikom Ustavnog suda, predsednikom Vrhovnog kasacionog suda i drugim predstavnicima pravosudnih organa u Republici Srbiji. U diskusiji sa njima upoznali su se sa tinjajućim problemom koji je u praksi nastao između Ustavnog suda i sudova usled nedovoljno precizne ustavne formulacije o zabrani vansudske kontrole sudskih odluka na koju su se pojedini predstavnici sudstva pozivali kao na argument protiv prava Ustavnog suda da u postupku po ustavnoj žalbi preispituje sudske odluke i da ih po potrebi kasira. Nakon što je detaljno sagledala ovo pitanje, Venecijanska komisija se na njega posebno osvrnula u svom Mišljenju koje je usvojeno na 115. plenarnoj sednici 22. juna 2018. godine. Naime, analizirajući odredbu iz nacrta Amandmana III, koja je po svojoj sadržini ista kao odredba čl. 145 st. 4 važećeg Ustava, a kojom se propisuje da sudsku odluku može preispitivati samo nadležni sud, u zakonom propisanom postupku, Venecijanska komisija je zaključila da ova odredba ima za cilj da garantuje nezavisnost sudova od spoljnog uticaja.¹⁵ S tim u vezi, navedeno je da je za Venecijansku komisiju jasno i očito da je Ustavni sud jedan od ustavom ovlašćenih sudova u smislu ovog stava. Imajući to u vidu, Venecijanska komisija je u svom Mišljenju sugerisala da bi ovu odredbu

¹² “Kada Ustavni sud utvrdi da je osporenim pojedinačnim aktom ili radnjom povređeno ili uskraćeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom, može poništiti pojedinačni akt, zabraniti dalje vršenje radnje ili odrediti preduzimanje druge mere ili radnje kojom se otklanjaju štetne posledice utvrđene povrede ili uskraćivanja zajemčenih prava i sloboda i odrediti način pravičnog zadovoljenja podnosioca”. Čl. 89 st. 2 Zakona o Ustavnom sudu, *Sl. gl. RS* 109/2007, 99/2011, 18/2013 – odluka US, 103/2015 i 40/2015 – dr. zakon.

¹³ Izmenama i dopunama Zakona o Ustavnom sudu iz 2011. predviđeno je da Ustavni sud ne može da poništava sudske odluke kojima se povređuju ljudska prava. Ustavni sud je po službenoj dužnosti pokrenuo postupak za ocenu ustavnosti ove zakonske odredbe u delu u kojem ona izuzima sudske odluke i proglasio taj deo neustavnim. V. Odluka Ustavnog suda IUz-97/2012, *Sl. gl. RS* 18/13 i komentar Odluke: M. Nastić, Odnos Ustavnog suda i redovnih sudova – Komentar Odluke Ustavnog suda Srbije, <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/65-LAT/majanastic-LAT65.pdf>, očitano: 25. 08. 2019.

¹⁴ Pod izrazom „neformalni proces revizije Ustava“ podrazumeva se skup aktivnosti koje je preduzelo Ministarstvo pravde samo i u komunikaciji sa pojedinim segmentima civilnog sektora u cilju izrade teksta nacrta Ustava u delu koji se odnosi na pravosuđe. Postupak za promenu Ustava, propisan samim Ustavom, pokrenut je tek 30. novembra 2018. godine, podnošenjem vladinog predloga za promenu Ustava Narodnoj skupštini Republike Srbije.

¹⁵ Venice Commission, Opinion on the Draft Amendments to the Constitutional Amendments on Judiciary, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2018\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2018)011-e), očitano: 25/08/2019.

trebalo izmeniti i dopuniti tako da ona ubuduće glasi: „Sudsku odluku može preispitivati samo zakonom predviđeni sud, uključujući i Ustavni sud, u postupcima propisanim zakonom“. U finalnoj verziji Radnog teksta Amandmana na Ustav Republike Srbije koju je Ministarstvo pravde objavilo u oktobru 2018. godine, prihvaćena je preporuka Venecijanske komisije i sporna odredba dopunjena na način kako je predloženo u Mišljenju.

Još uvek je neizvesno kada i u kojoj sadržini će ustavni amandmani biti usvojeni u Narodnoj skupštini, ali je nesporno da bi ovakva korekcija čl. 145 st. 4 Ustava bila od znatne koristi. Na ovaj način bila bi ostvarena tri cilja. Prvo, bila bi otklonjena svaka sumnja u pogledu legalnosti, pa donekle i legitimnosti ustavnosudske kontrole sudske odluke. Drugo, izuzetak od pravila da sudska odluka ne može biti predmet vansudske kontrole, kao i svaki izuzetak, usko bi se tumačio, čime bi se jasno ukazalo na to kakav je odnos između sudske i ustavnosudske zaštite ljudskih prava. Sudska zaštita je redovan oblik zaštite. Ustavnosudska zaštita je izuzetni, korektivni oblik zaštite. Ona nije viši oblik zaštite koji čini Ustavni sud nadređenim u odnosu na Vrhovni kasacioni sud i druge sudove. Ona je samo dopunski oblik zaštite usredsređen isključivo na povredu ustavom zajemčenog ljudskog prava. Ona je i poseban oblik zaštite, jer je obezbeđuje Ustavni sud kao poseban državni organ, koji se strogo ne uklapa u tripartitnu podelu vlasti. Preispitivanje sudske odluke sprovodi se u posebnom postupku bez ulaženja u meritum sudskog spora, čime se ne uzurpira nadležnost sudova. Odluka Ustavnog suda je isključivo usmerena na otklanjanje neustavne sudske odluke kojom se povređuje ustavom zajemčeno pravo.¹⁶ Treće, ustavnim preciziranjem da ustavni nadzor nad sudskim odlukama vrši Ustavni sud, biće, u najvećoj meri, otklonjena ambivalentna pozicija Ustavnog suda, zbog koje su pojedini autori skloni tvrdnji da to nije sud, ali nije ni politički organ. Približavanjem, ako ne baš vraćanjem Ustavnog suda u okvire sudske vlasti, trebalo bi da bude bar smanjena početna napetost, odnosno rivalitet između Vrhovnog kasacionog suda kao najvišeg suda i Ustavnog suda kao državnog organa koji je iznad sudstva.

Ipak, da bi se tenzije sasvim redukovale, mnogo više od bilo kakve ustavne promene, biće neophodno da prevashodno Ustavni sud razvija praksu ustavnog nadzora nad sudskim odlukama koja će maksimalno dosledno i argumentovano biti usmerena na zaštitu najviše ustavne vrednosti – ustavom zajemčenih ljudskih prava i sloboda. Bez sumnje, „teško je pronaći pravu meru, nepromenljivi, svagda važeći, postojani obrazac ustavnosudskog ispitivanja u kontroli sudskih odluka“.¹⁷

¹⁶ „Ustavnosudsko ispitivanje sudskih odluka nalazi se u službi jednog višeg cilja – ideje neposredne zaštite ljudskih prava. Ona bi obezbeđivala punu delotvornost i efektivnu sprovodljivost Ustavom proklamovanim pravima pojedinca, što je više nego dovoljna kompenzacija za izvesno odstupanje od pravila da sudske odluke ne mogu da preispituju organi koji se nalaze izvan organizma redovne pravosudne vlasti. Ovo odstupanje ipak ne znači da ustavni sud preuzima poslove sudske vlasti, jer ostaje nedirnuto pravo sudova da samostalno rešavaju sporove za koje su nadležni. Od njih se jedino zahteva da konkretne sporove rešavaju na način kojim se neće povrediti Ustavom garantovana prava pojedinaca.“ D. Stojanović, *Ustavno pravosuđe – ustavno procesno pravo*, Niš 2016, s. 99.

¹⁷ Stojanović (bel. 16), s. 101.

3. Ustavni nadzor nad sudskim odlukama u praksi Ustavnog suda¹⁸

3.1. Nekoliko opštih zapažanja

Kada je, posle prvih nekoliko godina od konstituisanja Ustavnog suda sa novom nadležnošću, postalo jasno da odlučivanje o ustavnoj žalbi otvara potencijalni “front” prema sudovima i činilo se ugrožava poziciju Vrhovnog kasacionog suda kao najvišeg suda, jedan broj predstavnika sudske vlasti, samostalno ili “kroz usta” pojedinih nevladinih organizacija sumnjivog kredibiliteta, iznosio je kontinuirane i oštre kritike na račun prakse Ustavnog suda. Osnovni prigovor bio je da je Sud preuzeo ulogu koju mu Ustav nije dao – da bude “superrevizioni organ”, “četvrta instanca” i sl. Ne može se reći da Ustavni sud u nekim svojim odlukama nije dao povoda za izvesne sumnje, ali ne i za argumentovane optužbe na njegov račun koje delegitimizuju i diskvalifikuju potrebu za ustavnim nadzorom nad sudskim odlukama. Bivši sudija Ustavnog suda, profesor ustavnog prava Dragan Stojanović ispravno upozorava: “Postoji, dakle, latentna opasnost da Ustavni sud ode predaleko u svom ispitivanju, da ‘dublira’, zameni ili preuzme poslove najviše sudske instance u obezbeđivanju jedinstvene primene ne samo Ustava, nego i zakona. Jednako je opasna praksa u suprotnom smeru, kada Ustavni sud sam sužava polje vlastitog delovanja, kako bi se odbranio od prigovora da se bilo neosnovano bilo opravdano, ali ipak preterano, meša u ustavom zaštićeno područje sudske vlasti”.¹⁹

U dosadašnjoj praksi Ustavnog suda Srbije, pitanje zadiranja Ustavnog suda u nadležnost sudova najčešće se postavljalo u vezi sa ispitivanjem povrede prava na pravično suđenje iz čl. 32 st. 1 Ustava, kojim se svakome jemči da ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljeni sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega.

Uvidom u rešenja (odbacivanje) i odluke (meritum) donete u postupku po ustavnoj žalbi primećuje se da se Ustavni sud verbalno izričito ograđuje od eventualne uloge instancionog suda u odnosu na odluke sudova. Obrazloženje rešenja o odbacivanju ustavne žalbe sadrži tipsku formulaciju da je „Ustavni sud u postupku po ustavnoj žalbi nadležan jedino da ispituje postojanje povreda ili uskraćivanja Ustavom zajemčenih prava i sloboda, te se stoga i navodi ustavne žalbe moraju zasnivati na ustavnopravnim razlozima kojima se, sa stanovišta Ustavom utvrđene sadržine određenog prava ili slobode, potkrepljuju tvrdnje o njegovoj povredi ili uskraćivanju. To istovremeno znači da Ustavni sud nije nadležan da, postupajući po ustavnoj žalbi, kao instancioni (viši) sud još jednom ispituje zakonitost osporenih akata ili radnji, pa iz tih razloga formalno pozivanje na povredu ustavnih prava i sloboda, samo po sebi, ne čini ustavnu žalbu dopuštenom“.²⁰ Iz ove formulacije se može zaključiti da je način na koji je u ustavnoj žalbi istaknuta povreda prava obrazložena od presudnog značaja za to da li će je Ustavni sud smatrati dopuštenom i povodom nje doneti meritornu odluku ili ne. Tako Ustavni sud odbacuje sve ustavne žalbe u kojima podnosioci, na primer, ističu da sud u postupku koji je prethodio podnošenju ustavne žalbe nije utvrdio potpuno činjenično stanje ili da ga je utvrdio nepravilno, da je trebalo da prihvati iskaz određenog svedoka a ne nekih drugih, da je trebalo izvesti i druge

¹⁸ Korišćen je materijal iz neobjavljene studije o odnosu Ustavnog suda i sudova u Republici Srbiji, koju su autori izradili za OEBS, 2017. godine.

¹⁹ Stojanović (bel. 16), s. 101.

²⁰ Između ostalih v. rešenja Ustavnog suda UŽ-6475/2011, UŽ-1033/2012, UŽ-2030/2013, UŽ-6758/2014, UŽ-8436/2014 i brojna druga.

dokaze, da je izvedene dokaze trebalo drugačije oceniti, da je ishod postupka nepravičan za podnosioca i sl.

Meritorno odlučivanje o ustavnim žalbama zasnovano je na tumačenju Ustavom određene sadržine i cilja zajemčenog prava na čiju povredu se pozvao podnosilac, na stavovima i praksi Evropskog suda za ljudska prava i na praksi Ustavnog suda. Obrazloženje svake meritorne odluke Ustavnog suda donete u postupku po ustavnoj žalbi, bilo da se ona usvaja bilo da se odbija kao neosnovana, sadrži sledeći stav: „U toku pružanja ustavnosudske zaštite, povodom ispitivanja osnovanosti ustavne žalbe u granicama zahteva istaknutog u njoj, Ustavni sud utvrđuje da li je u postupku odlučivanja o pravima i obavezama podnosioca ustavne žalbe povređeno ili uskraćeno njegovo Ustavom zajemčeno pravo.“

Kad Ustavni sud usvoji ustavnu žalbu i oceni da se štetne posledice učinjene povrede prava mogu otkloniti samo poništajem osporenog pojedinačnog akta (što se izričito navodi u obrazloženju odluke), poništava, po pravilu, samo poslednju osporenu sudsku odluku – onu sudsku odluku kojom su iscrpljena pravna sredstva u postupku pred sudovima, a ne i odluke nižeg suda koje su takođe osporene ustavnom žalbom. U slučaju poništaja osporenog akta, Ustavni sud, formalno-pravno, ne vraća predmet na ponovno odlučivanje, nego određuje da nadležni sud ponovo odluči o poslednjem izjavljenom pravnom sredstvu. Odlukom Ustavnog suda ne određuje se rok u kome će se ponovo odlučiti.

Ako bi se ovde zaustavili, mogli bi se zapitati u čemu je, osim načelnih rezervi prema mogućnosti ustavnosudskog poništaja sudske odluke, izvor latentne napetosti u odnosima između Ustavnog suda i Vrhovnog kasacionog suda i otkud tvrdnje pojedinih predstavnika sudske vlasti da Ustavni sud svojim odlukama zalazi u nadležnost sudova. Odgovor na ovo pitanje nalazi se u analizi dva osnova po kojima Ustavni sud usvaja ustavnu žalbu i koristi svoje zakonsko ovlašćenje da poništi sudsku odluku ili da je odbije kao neosnovanu. Prvi je ocena Ustavnog suda da se osporena sudska odluka zasniva na proizvoljnom ili arbitrarnom tumačenju i primeni merodavnog materijalnog ili procesnog prava, a drugi, da osporena sudska odluka ne ispunjava standard dovoljno obrazložene odluke.

3.2. Proizvoljno ili arbitrarno tumačenje i primena materijalnog ili procesnog prava od strane sudova

Pre prelaska na navođenje konkretnih primera iz prakse Ustavnog suda u slučajevima u kojima je osnovanost ustavne žalbe ispitivana sa stanovišta proizvoljne ili arbitrne primene relevantnog procesnog ili materijalnog prava, važno je naglasiti da Ustavni sud i u ovim slučajevima svoju ocenu, po pravilu, počinje tipiziranim konstatacijama: „Ustavni sud konstatuje da je pravilnu primenu materijalnog prava, pre svega, nadležan da ceni viši sud u zakonom propisanom postupku. Međutim, Ustavni sud nalazi da proizvoljna primena materijalnog prava na štetu podnosioca ustavne žalbe može dovesti do povrede Ustavom zajemčenog prava na pravično suđenje“ , ili: „Ustavni sud konstatuje da je pravilnu primenu materijalnog prava, pre svega, nadležan da ceni viši sud u zakonom propisanom postupku. Međutim, Ustavni sud nalazi da proizvoljna i arbitrna primena materijalnog prava može dovesti do povrede prava na pravično suđenje, te da u određenim situacijama, koje prvenstveno zavise od činjenica i okolnosti konkretnog slučaja i od ustavnopravnih razloga navedenih u ustavnoj žalbi, ima osnova da se u

postupku po ustavnoj žalbi povreda prava iz člana 32 stav 1 Ustava ceni i sa stanovišta pravilne primene materijalnog prava.“²¹

U Odluci UŽ-4717/2013 od 26. maja 2016. godine, Ustavni sud je vrlo detaljno obrazložio kada i zašto se upušta u ispitivanje osporene sudske odluke sa stanovišta pravilne primene prava. U obrazloženju ove odluke, Ustavni sud se izričito pozvao i na stav Evropskog suda za ljudska prava: „(...)Ustavni sud ukazuje da se ustavna garancija prava na pravično suđenje, pored ostalog, sastoji u tome da sudska odluka o nečijem pravu ili obavezi mora biti doneta u postupku koji je sproveden u skladu sa važećim procesnim zakonom, primenom merodavnog materijalnog prava i obrazložena na ustavnopravno prihvatljiv način, jer bi se u suprotnom mogla smatrati rezultatom proizvoljnog i arbitrarnog postupanja i odlučivanja nadležnog suda. Budući da proizvoljnost i arbitrnost u utvrđivanju činjenica i primeni merodavnog prava ne može zadovoljiti standard pravičnog suđenja na način kako je to utvrđeno čl. 32 st. 1 Ustava, u određenim situacijama, koje prvenstveno zavise od činjenica i okolnosti konkretnog slučaja, te utemeljenosti ustavnopravnih razloga, ima osnova da se u postupku po ustavnoj žalbi povreda navedenog ustavnog prava ceni i sa stanovišta proizvoljne primene merodavnog prava. U prilog izloženom, Ustavni sud ukazuje i na stav Evropskog suda za ljudska prava izražen u presudi Van Kück protiv Nemačke od 12. juna 2003. godine, prema kome zadatak tog suda nije da preispituje i utvrđuje činjenice i tumači domaće zakone, osim ako presuda domaćeg suda nije očigledno proizvoljna ili ako nije na razumljiv i zadovoljavajući način obrazložena.“ Ovom odlukom Ustavni sud je usvojio ustavnu žalbu D.M. i utvrdio da mu je rešenjem Vrhovnog kasacionog suda povređeno pravo na pravično suđenje. Ustavni sud je poništio osporeno rešenje kojim je bila, kao nedozvoljena, odbačena revizija podnosioca izjavljena u sporu zbog povrede prava industrijske svojine i naknade štete i odredio da Vrhovni kasacioni sud ponovo odluči o reviziji podnosioca izjavljenoj protiv pravosnažne presude kojom je u celini odbijen njegov tužbeni zahtev. Ustavni sud je utvrdio da je revizija podnosioca ustavne žalbe odbačena kao nedozvoljena, jer je vrednost predmeta spora ispod iznosa propisanog Zakonom o parničnom postupku, a da je pri tome Vrhovni kasacioni sud propustio da uzme u obzir da je, prema tom zakonu, revizija uvek dozvoljena kada je to posebnim zakonom određeno, što je ovde slučaj, pošto je Zakonom o patentima, čije su odredbe merodavne za odlučivanje u vođenoj parnici, propisano da je revizija uvek dozvoljena protiv pravosnažnih presuda donetih u drugom stepenu u sporovima koji se odnose na zaštitu i upotrebu pronalazaka.

Za razliku od prethodnog primera u kome je arbitrnost primene prava očigledna, nailazi se na ustavnosudske odluke u kojima to nije slučaj. Primera radi, u Odluci UŽ-6369/2014 od 12. maja 2016. godine, Ustavni sud je usvojio ustavnu žalbu G.M. i D.M. i utvrdio da je presudom Vrhovnog kasacionog suda povređeno pravo podnosioca ustavne žalbe na pravično suđenje. Osporena presuda je poništena i određeno je da Vrhovni kasacioni sud ponovo odluči o reviziji podnosioca izjavljenoj protiv pravosnažne presude Privrednog apelacionog suda. U parnici koja je prethodila podnošenju ustavne žalbe, prvostepenom presudom je odbijen tužbeni zahtev pravnog prethodnika podnosioca ustavne žalbe. Njime je traženo da se utvrdi da su i dalje na snazi određeni ugovori o kupovini društvenog kapitala koji su zaključeni sa Agencijom za privatizaciju, da se utvrdi da je tužilac vlasnik određenog broja akcija i da presuda predstavlja osnov za upis njegovog prava svojine na navedenim akcijama. Pošto je tužilac tokom žalbenog postupka preminuo, podnosioci ustavne žalbe su nastavili postupak kao njegovi pravni

²¹ Odluka UŽ-8549/2014 od 23. 06. 2016.

sledbenici. Drugostepenom presudom je odbijena žalba i potvrđena prvostepena presuda, a osporenim revizijskom presudom odbijena je revizija podnosioca ustavne žalbe, sa obrazloženjem da je tužilac u ovoj parnici, kao kupac društvenog kapitala ugovorom preuzeo određene obaveze investiranja u subjekt privatizacije, koje nije ispunio, zbog čega ga je Agencija za privatizaciju obavestila da se ugovor smatra raskinutim zbog neispunjenja u smislu relevantne zakonske odredbe i da je po tom osnovu ostao bez prava na akcije. Ustavni sud je vrlo detaljno izložio obimno obrazloženje osporene revizijske presude, citirao relevantne odredbe Zakona o privatizaciji, podsetivši na svoj stav da nije nadležan da ocenjuje pravilnost činjeničnih i pravnih zaključaka sudova. Ipak, pozivajući se na očigledno proizvoljnu primenu materijalnog prava i odredbe Zakona o privatizaciji, koje su bile pravni osnov za pravnosnažno odbijanje tužbenog zahteva, a potom i izjavljene revizije, slučaj je protumačio na način koji je suprotan tumačenju sudova. Ustavni sud je našao da zakonska odredba o raskidu ugovora nije mogla biti primenjena na konkretan slučaj, jer je stupila na snagu nakon zaključenja predmetnog ugovora. Ne ulazeći u to da li je u konkretnom slučaju primena prava od strane suda bila očigledno proizvoljna (pogrešna) ili nije, ne može se izbeći utisak da je u ovom predmetu Ustavni sud u zaštiti prava podnosioca ustavne žalbe na pravično suđenje suštinski delao na isti način kako je to prethodno činio i Vrhovni kasacioni sud u revizijskom postupku, samo je ishod tog delanja suprotna pravna ocena.

U sledećem primeru, Ustavni sud je, u predmetu UŽ-8549/2014 od 23. juna 2016. godine, ispitivao osnovanost ustavne žalbe sa stanovišta proizvoljne i arbitrerne primene materijalnog prava, ali je ustavnu žalbu odbio kao neosnovanu. I u ovom slučaju, predmet ustavne žalbe, zbog povrede prava na pravično suđenje, bila je presuda Vrhovnog kasacionog suda kojom je kao neosnovana odbijena revizija podnosioca ustavne žalbe. Analizirajući pravno stanovište Vrhovnog kasacionog suda izraženo u osporenoj presudi i odredbe materijalnog prava na kojima je sud zasnovao svoju odluku, Ustavni sud je ocenio da je „revizijski sud za svoje stavove dao jasne, precizne i logične zaključke, zasnovane na ustavnopravno prihvatljivoj primeni i tumačenju merodavnog materijalnog prava“.

Ima primera u kojima je Ustavni sud, prethodno ispitujući da li ima uslova da o podnetoj ustavnoj žalbi meritorno odluči, našao da je u postupku pred sudom bilo propusta u tumačenju i primeni merodavnog materijalnog ili procesnog prava, ali da to nije dovelo do povrede Ustavom zajemčenog prava, pa je ustavnu žalbu odbacio. Takav slučaj je sa ustavnom žalbom u predmetu UŽ-6475/2011 koja je odbačena Rešenjem Ustavnog suda od 26. juna 2014. godine. Ustavna žalba je izjavljena protiv rešenja Vrhovnog kasacionog suda kojim je kao neblagovremena odbačena revizija podnositeljke ustavne žalbe. Podnositeljka je navela da Vrhovni kasacioni sud nije „na sveobuhvatan i brižljiv način“ razmotrio blagovremenost njene revizije, iznoseći činjenične argumente za ovu tvrdnju i smatrajući da joj je time povređeno pravo na pravično suđenje. Ustavni sud je iz dostavljene dokumentacije utvrdio da je Vrhovni kasacioni sud u osporenim rešenju očigledno pogrešno utvrdio dan predaje revizije sudu i time pogrešno ocenio da je revizija neblagovremena. Međutim, Ustavni sud je smatrao da je u konkretnom slučaju od značaja i to što je u ovom parničnom postupku reviziju izjavila i protivna strana, a ta revizija je odbačena kao nedopuštena, jer vrednost predmeta spora pobijanog dela presude nije prelazio zakonom propisani iznos. Stoga je Ustavni sud zaključio da pogrešno odbacivanje revizije kao neblagovremene nije dovelo do uskraćivanja prava podnositeljke na pristup sudu, pa samim tim i prava na pravično suđenje, jer zbog vrednosti predmeta spora, u konkretnom slučaju, revizija uopšte nije bila dozvoljena.

U drugom slučaju, Ustavni sud je odbacio ustavnu žalbu podnosioca koji je osporavao presudu Apelacionog suda u Novom Sadu, donetu u žalbenom postupku, jer je sud razmatrao samo njegove navode iznete u žalbi, a nije razmotrio dopunu žalbe iako je ona bila blagovremeno podneta. Ustavni sud je našao da je tokom drugostepenog postupka učinjen propust, jer je podnosilac imao zakonsko pravo da u roku za izjavljivanje žalbe dostavi i njenu dopunu, ali da mu je bilo omogućeno da zaštitu svog prava ostvari podnošenjem predloga za ponavljanje postupka, kao vanrednog pravnog leka, što je on i iskoristio. S obzirom na to da je u postupku po vanrednom pravnom leku nadležni sud detaljno obrazložio zašto dopuna žalbe nije mogla da dovede do drugačijeg ishoda parničnog postupka, Ustavni sud je ocenio da nema mesta meritornom ispitivanju istaknute povrede prava na pravno sredstvo.

3.3. Nedovoljno obrazložena sudska odluka

Usvajanje ustavne žalbe zbog povrede prava na pravično suđenje, jer osporena sudska odluka ne ispunjava standard dovoljno obrazložene odluke i njen poništaj, drugi je osnov koji daje povoda za dileme u pogledu nadležnosti Ustavnog suda kad su u pitanju sudske odluke. Ovo posebno što ni i u praksi Evropskog suda za ljudska prava nisu ustanovljeni kriterijumi na osnovu kojih se nesporno može utvrditi da li je jedna odluka dovoljno obrazložena ili nije. Standardi Evropskog suda za ljudska prava u pogledu obrazložene sudske odluke postavljeni su još 90-tih godina prošlog veka i od tada nisu menjani niti dopunjavani. Evropski sud se i danas na njih poziva u svojim odlukama. Čini se da konkretne kriterijume za dovoljno obrazloženu odluku nije ni moguće ustanoviti, jer nije teško utvrditi da jedna odluka nije obrazložena, ali to da li je dovoljno obrazložena mora biti procenjavano u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja.

Analiza prakse Ustavnog suda pokazuje da, imajući u vidu broj predmeta ustavnih žalbi koje razmatra, Sud ne poseže često za utvrđivanjem povrede prava na pravično suđenje iz ovog razloga, kao i da se u takvim odlukama uvek poziva na relevantnu praksu Evropskog suda za ljudska prava (prevashodno na odluke u predmetu *Ruiz Torija protiv Španije* od 09. decembra 1994. godine, *Georgiadis protiv Grčke* od 29. maja 1997. godine, *Higgins protiv Francuske* od 19. februara 1998. godine, *Van der Hurk protiv Holandije* od 19. aprila 1994. godine, *Helle protiv Finske* od 19. decembra 1997. godine).

Biće prikazana dva primera iz prakse Ustavnog suda. Prvi je Odluka UŽ-2048/2009 od 22. februara 2012. godine kojom je usvojena ustavna žalba J.F. izjavljena protiv rešenja Višeg trgovinskog suda i utvrđeno da je tim rešenjem podnosiocu povređeno pravo na pravično suđenje. Ustavni sud se poziva najpre na stavove Evropskog suda za ljudska prava da obaveza obrazloženja sudske odluke ne znači da se u odluci moraju dati detaljni odgovori na sve iznete argumente i da to naročito važi za obrazloženje odluka sudova pravnog leka kojima su prihvaćeni argumenti izneti u odlukama nižih sudova. Nadalje je istaknuto da je za valjanu ocenu da li su u tim slučajevima ispunjeni standardi prava na pravično suđenje neophodno sagledati da li je sud pravnog leka ispitao odlučna pitanja koja su pred njega izneta ili se zadovoljio pukim potvrđivanjem odluke nižeg suda. Shodno ovome, Ustavni sud je, nakon izvršene analize, utvrdio da je žalba podnosioca ustavne žalbe, izjavljena u stečajnom postupku, bila zasnovana isključivo na navodima da mu je rešenjem o glavnoj deobi uskraćeno pravo na zakonsku zateznu kamatu po osnovu izvršne sudske presude, a koje je priznato od strane stečajnog upravnika, ali da se o tim navodima žalbeni sud u suštini nije ni izjasnio. Po oceni Ustavnog suda, drugostepeni

sud nije ispitao odlučna pitanja postavljena u žalbi, već je prihvatio navode iz odgovora na žalbu i potvrdio prvostepeno rešenje bez ulaženja u suštinu žalbenih navoda, čime je podnosiocu povređeno pravo na obrazloženu sudsku odluku, kao element prava na pravično suđenje. Kako je ova Odluka doneta u vreme važenja Zakona o Ustavnom sudu prema kome Ustavni sud nije mogao da poništi sudsku odluku, Ustavni sud je, u tački 2. izreke svoje odluke (bez poništaja) naložio nadležnom sudu da u roku od 60 dana ponovi postupak po žalbi podnosioca.

Radi celovitog sagledavanja prakse Ustavnog suda, treba istaći da je Ustavni sud 26. februara 2015. godine Odlukom UŽ-7175/2012 odbio kao neosnovanu ustavnu žalbu istog podnosioca izjavljenu, zbog povrede prava na pravično suđenje, protiv rešenja Privrednog apelacionog suda koje je doneto u izvršenju prethodne Odluke Ustavnog suda. Naime, iako je i u ponovljenom postupku nadležni sud odbio žalbu podnosioca kao neosnovanu, Ustavni sud je ustavnopravnom analizom osporenog akta ocenio da je „drugostepeni sud za svoje stavove dao jasne, precizne i logične zaključke, zasnovane na ustavnopravno prihvatljivoj primeni procesnog prava. Zaključak Ustavnog suda je bio da tumačenje i primena odredaba Zakona o stečajnom postupku, dati u obrazloženju osporenog rešenja, ne izazivaju sumnju u proizvoljno postupanje i arbitrarno odlučivanje na štetu podnosioca ustavne žalbe“.

U drugom slučaju, Ustavni sud je Odlukom UŽ-8129/2013 od 13. februara 2014. godine, usvojio ustavnu žalbu S.J. i utvrdio da je presudom Višeg suda u Valjevu podnosiocu ustavne žalbe povređeno pravo na pravično suđenje. Osporena presuda je poništena i određeno je da nadležni sud donese novu odluku o žalbi koju je tužilac u ovom sporu izjavio protiv prvostepene presude. Podnosilac ustavne žalbe je imao svojstvo tuženog u parničnom postupku u kome je doneta osporena presuda. Spor je vođen radi naknade štete. Prvostepenom presudom tužbeni zahtev je u celini odbijen. Osporenim drugostepenom presudom delimično je odbijena žalba tužioca i potvrđena prvostepena presuda (u odnosu na deo tužbenog zahteva u određenom iznosu), a delimično usvojena žalba tužioca i preinačena prvostepena presuda tako što je preostali deo tužbenog zahteva za naknadu štete usvojen. Dakle, Ustavni sud je ocenio da drugostepeni sud nije dao razloge zbog kojih nije osnovan pravni stav prvostepenog suda da nema mesta usvajanju tužbenog zahteva, odnosno da je u jednom delu tužbeni zahtev preuranjen. Stoga je zaključio da osporena presuda ne ispunjava standard obrazložene sudske odluke. Interesantno je da se i u ovom slučaju isti podnosilac ponovo obratio Ustavnom sudu podnoseći ustavnu žalbu protiv presude donete u izvršenju Odluke Ustavnog suda, kojom je nakon ponovnog odlučivanja o žalbi tužioca njegov tužbeni zahtev delimično usvojen. Ustavni sud je ovu ustavnu žalbu odbacio Rešenjem UŽ-8436/2014 od 7. jula 2016. godine.

3.4. Usvajanje ustavne žalbe bez poništenja sudske odluke

Među kritičarima ustavnosudskog ispitivanja sudskih odluka ima onih koji prevashodno osporavaju ovlašćenje Ustavnog suda da poništava sudsku odluku kojom se povređuje ustavom zajemčeno ljudsko pravo. Polazeći od toga da poništaj osporenog pojedinačnog akta nije automatski zakonska posledica usvajanja ustavne žalbe, u praksi Ustavnog suda može se naći dosta primera u kojima je utvrđena povreda zajemčenog prava i ustavna žalba usvojena, ali osporena sudska odluka nije poništena. Treba istaći da je Ustavni sud u dosadašnjoj praksi doneo relevantan broj odluka u kojima je usvojio ustavnu žalbu zbog povrede prava na jednaku zaštitu prava iz čl. 36 st. 1 Ustava ili prava na pravnu sigurnost kao elementa prava na pravično

sudjenje. Dakle, iako je utvrdio različito postupanje sudova u istim činjeničnim i pravnim situacijama (primera radi, slučajevi „ratnih rezervista“, zaposlenih u JAT-u i dr.), ni u jednom od ovih slučajeva nije poništio osporeni akt zato što je ocenio da se ishod vođenih postupaka ne može smatrati ustavnopravno neprihvatljivim. Drugim rečima, Ustavni sud je utvrdio da odbijanjem tužbenih zahteva podnosiocima ustavne žalbe nije povređeno pravo na pravično suđenje, ali jeste došlo do povrede prava iz čl. 36 st. 1 Ustava, zato što su drugim licima koja su bila u istoj situaciji tužbeni zahtevi usvajani. S obzirom na to da nije osnovana tvrdnja podnosioca o povredi prava na pravično suđenje, Ustavni sud je smatrao da nema mesta poništaju osporenog akta.

Takva je, na primer, Odluka u predmetu UŽ-1953/2009 od 21. marta 2012. godine, kojom je Ustavni sud usvojio ustavnu žalbu S.C. i utvrdio da mu je osporenim rešenjima sudova, kojima je pravosnažno odbačena njegova tužba podneta radi naknade štete nastale isplatom plate u manjem iznosu nego što je to propisano Zakonom o Vojsci Jugoslavije, povređeno pravo na pravično suđenje. Ustavni sud je ocenio da je ustavnopravno neprihvatljivo stanovište sudova da su apsolutno nenadležni za postupanje po tužbi za naknadu štete u ovom slučaju, jer tužilac nije vodio upravni postupak za ukidanje ili izmenu konačnog i pravosnažnog rešenja kojim mu je tuženi, u upravnom postupku, utvrdio visinu mesečne plate. Ovo stoga što je osnov tužbenog zahteva bila naknada štete, koja je imovinskopravni zahtev o kome odlučuje sud u parničnom postupku, pa tužba podnosioca nije mogla biti nedozvoljena. Međutim, razmatrajući mogućnost otklanjanja štetnih posledica utvrđene povrede prava, Ustavni sud je ispitivao da li bi ponavljanje postupka pred nadležnim sudom dovelo do toga da podnosilac uspe u parnici. U tom smislu, Ustavni sud je najpre ocenio da su sudovi u konkretnom slučaju ušli u meritum stvari i da su razlozi koji su navedeni u obrazloženju osporenih rešenja o odbacivanju tužbe, u stvari, razlozi za odbijanje tužbenog zahteva. Osim toga, Ustavni sud je ukazao na niz svojih odluka u kojima je odbio kao neosnovane ustavne žalbe profesionalnih vojnih lica koji su bila u istoj činjeničnoj i pravnoj situaciji kao i podnosilac ustavne žalbe, a čije su istovetne tužbene zahteve sudovi odbijali kao neosnovane. Zato je zaključio da poništaj pravosnažnog rešenja o odbacivanju tužbe i ponovno odlučivanje suda, u krajnjem, ne bi doveli do toga da on uspe u parnici, te je kao vid pravičnog zadovoljenja podnosioca ustavne žalbe zbog utvrđene povrede ustavnog prava, odredio objavljivanje Odluke Ustavnog suda u „Službenom glasniku Republike Srbije“.

4. Zaključak

U iščekivanju promene Ustava koja bi bila izvršena u pravcu u kom je to Venecijanska komisija preporučila, treba još jedanput konstatovati da bi takva intervencija definitivno otklonila i najmanju dilemu u pogledu ovlašćenja Ustavnog suda da preispituje sudske odluke sa stanovišta povrede ustavom zajemčenih ljudskih prava. Latentna napetost između Ustavnog suda i Vrhovnog kasacionog suda time, međutim, ne bi bila sasvim otklonjena. Kao što u ostvarivanju zaštite ustavom zajemčenih ljudskih prava nije moguće jasno razgraničiti polje delovanja Ustavnog suda i sudova, tako ne treba očekivati ni da će napetost sasvim popustiti. Ona je nužna i prirodna, a moglo bi se reći, čak i korisna. Komplementarnost delovanja sudova i Ustavnog suda obezbeđuje najvišu i najsveobuhvatniju moguću zaštitu ljudskih prava na nacionalnom nivou. Premda na polju institucionalne saradnje, u poslednjih nekoliko godina, a naročito od kasatorne odluke Ustavnog suda iz 2013, ima znatnih pomaka, još uvek je dosta posla za Ustavni

sud i Vrhovni kasacioni sud, kao i za druge institucionalne činioce koji treba da grade ustavnu kulturu vladavine prava u Republici Srbiji.

Praksa Ustavnog suda pokazuje da se Sud se sporo, ali neumitno pozicionira u ustavnom poretku i da makar u svesti sudija postoji jasno definisana potreba da se ne ulazi u rezervisani domen sudova. Ma koliko se činilo da je institucionalno uvek važnije od personalnog, sadašnji i budući sastav Ustavnog suda mora biti sastavljen od istaknutih pravnika. Koliko god da je teško definisati standard „istaknuti pravnik“,²² on mora pretpostavljati jedno važno svojstvo sudije Ustavnog suda – sposobnost pravničkog rezonovanja čije će prvo i poslednje, možda nije preterano reći i isključivo, merilo biti Ustav. To, između ostalog, znači da sudija Ustavnog suda koji se regrutuje iz sudske vlasti mora biti spreman i sposoban da promeni ugao posmatranja u odnosu na onaj koji mu je više decenija bio svojstven pri „redovnom“ presuđivanju. Za takvu mentalnu „transformaciju“ najviše je sposoban sudija najvišeg, Vrhovnog kasacionog suda. Paradoksalno, nekad je upravo sudija najvišeg suda i najmanje sposoban za ovu „transformaciju“. Merilo Ustava podrazumeva i da svaki sudija mora biti svestan da je polje ustavnosudskog delovanja znatno suženo u odnosu na sudsku zaštitu ljudskih prava koju pružaju sudovi. Sudija Ustavnog suda koji ima nameru da ispravlja greške sudova i da ih podučava u primeni prava na pogrešnom je putu. Ako je više takvih sudija, onda sa njima i ceo Ustavni sud ide u pogrešnom smeru. Sudija Ustavnog suda mora da štiti Ustav i ljudska prava kao osnovnu ustavnu vrednost. Stoga u središtu njegove pažnje mora biti ustavom zajemčeno ljudsko pravo, njegova definicija, sadržina, obuhvat u okolnostima konkretnog slučaja, a ne pronalaženje greške suda kao takve.

Da postoji magična formula, nju bi verovatno do sada pronašao Savezni ustavni sud Nemačke, ali nje nema, iako se o određenim okvirima i standardima ustavnog nadzora nad sudskim odlukama može bez sumnje govoriti. Ma koliko važna, praksa Evropskog suda za ljudska prava, kao i referentnih evropskih sudova, nije presudna. Bez odgovarajuće prakse nacionalnog ustavnog suda za čiju izgradnju su neminovna ustavnosudska „preterivanja“, koja katkad dodatno provociraju predstavnike sudske vlasti, ali i „ustežanja“, koja katkad dovode do uskraćivanja ili nepotpune zaštite ljudskih prava na nacionalnom nivou, nemoguće je stvoriti atmosferu institucionalne saradnje i uzajamnog razumevanja.

U stvari, nije samo Ustavni sud na osetljivom zadatku. Podjednako je značajna i uloga sudova, a naročito Vrhovnog kasacionog suda, tačnije sudija koje Ustavni sud ne smeju tretirati kao rivala, konkurenta, pa čak i otvorenog protivnika. Treba postepeno uklanjati uzajamnu individualnu netrpeljivost sudija. Ona se često ispoljava u tome da pojedine sudije Vrhovnog kasacionog suda Ustavni sud ne smatraju sudom, već kvazi-političkim organom, dok pojedine sudije Ustavnog suda sebe doživljavaju kao jedine i ekskluzivne zaštitnike ljudskih prava.

Stoga, ako već nema magične formule, „magična reč“ u odnosima između Ustavnog suda i Vrhovnog kasacionog suda je komplementarnost. Čini se da bi redovni i vanredni konsultativni radni sastanci sudija i sudija Ustavnog suda, okrugli stolovi na kojima bi se aktivno i problemski razmatrala pitanja zaštite ljudskih prava kao i „probuđena“ ustavnopravna doktrina, koja bi analizirala odluke Ustavnog suda i sudova, odnosno njihov odnos *in concreto*, mogli dati određenih pozitivnih rezultata. U suprotnom, „ušančenost“ i jednih i drugih u njihove pozicije,

²² V. E. Šarčević (ur), *Ko bira sudije ustavnog suda?*, Sarajevo 2012.

vodi daljem produblјivanju napetosti, čini nacionalnu sudsku zaštitu ljudskih prava nedovolјno efikasnom, a čak i kvalitetnu ustavnu promenu iluzornom i nedelotvornom.

The Relations between the Constitutional Court and the Courts in the Light of the Constitutional Oversight of Judicial Decisions – the Analyzes of Practice of the Constitutional Court of Serbia

Summary

In this article, the authors are giving the analyzis of selective decisions of the Constitutional Court of Serbia in relation to some dilemmas in the constitutional oversight of judicial decisions. Two aspects of the constitutional oversight of judicial decisions in Serbia are rather controversial. First is the possibility of the Constitutional Court's cassation of judicial decisions which violate human rights. The second is the potential role of the Constitutional Court as a „super revision court“. Those open questions make latent tensions between the Constitutional Court and the High Court of Cassation. The main thesis in the article is that the task of the Constitutional Court and the courts is almost identical. It is a complete and effective protection of human rights. The Constitutional Court is a subsidiary and not a sovereign protector of human rights. According to the authors, the interplay between the Constitutional Court and the courts has to be based on „a demand for complementarity“. Without that „complementarity“ no constitutional revision can prevent the persistante conflict between the Constitutional Court and the courts which endagers the implementation of the rule of law. The recent practice of the Constitutional Court indicates some positive moves towards the establishment of better institutional cooperation and mutual understanding, i. e. the constitutional culture which is less conflictual. However, much remains to be done. That is the common task of the Constitutional Court, the courts and the other institutional factors which are participating in the realization of the rule of law in Serbia.